

1. Riigi kohustused põhiõiguste tagajana tehnoloogia tähtsuse suurenemisel

Riigil tuleb kaitsta isikut nii riigivõimu kui ka kurjategijate ja kolmandate riikide tegevuse eest. Euroopa Inimõiguste Kohus on rõhutanud, et riigil ei lasu mitte ainult kohustust hoiduda sekkumast isikute õigustesse, vaid tal on ka positiivne kohustus võtta meetmeid isikuõiguste kaitseks.¹

Selline positiivne kohustus on ajas muutuv. Euroopa Inimõiguste Kohus arutas juhtumit (kohtuasi *Pravoye Delo vs. Ukraina*), kus ajakirjandusväljaanne avaldas internetiavarustest leitud anonüümse kirja, mille väidetavalt oli kirjutanud Ukraina julgeolekuteenistuse töötaja. Kirjas väideti, et julgeolekuteenistuse Odessa piirkondliku osakonna kõrgemate ametnike tegevus on olnud ebaseaduslik ja korruptiivne ning eelkõige seda, et neil on sidemeid organiseeritud kuritegelike rühmituste liikmetega. Ukraina kohus tuvastas *Pravoye Delo* tegevuses rikkumise ning kohustas väljaannet vabandama.² Euroopa Inimõiguste Kohus aga sedastas, et Ukraina riik on jätnud täitmata oma positiivse kohustuse, kuivõrd riigisisene õigus sisuliselt ei võimalda anonüümse materjali avaldamist ega anna piisavat selget käitumisjuhust. Kohus märkis: „Piisava õigusliku raamistiku puudumine riigisisel tasandil, mis võimaldab ajakirjanikel kasutada internetist saadud teavet kartmata sanktsioonide kehtestamist, takistab tõsiselt ajakirjanduse elutähtsa funktsiooni täitmist „avaliku vahikoerana“.“³

Suurenev digitaliseeritus tähendab ka seda, et küberohtudega võitlemiseks peab üha enam arvestama nii interneti, sellega seotud tehnoloogiate kui ka digitaalselt salvestatud või elektrooniliselt edastatud andmete omapäraga. Viimane viitab muu hulgas sellele, et riigiasutustel peavad olema õigused, oskused ja vahendid vajalike tõendite ja andmete kogumiseks ning analüüsimiseks. Samal ajal ei tohi riigi tegevus kuritegevuse ning terrorismiga võitlemisel muutuda ettekäändeks, millele toetudes viia läbi näiteks massilist jälgimist ning seeläbi ülemäära riivata üksikisiku inimõigusi. Seda põhimõtet on selgitanud ka Euroopa Kohus.⁴

Kui positiivse kohustuse põhimõtte tähendab traditsiooniliselt riigi kohustust kaitsta isikut riigivõimu eest, siis praeguseks on see laienenud ka juhtumitele, kus võimalik oht inimõigustele ei tulene mitte avalikult võimult, vaid eraallikaist (nn horisontaalne mõju). Horisontaalse mõju õigusliku aluse on Euroopa Inimõiguste Kohus sõnastanud põhimõttes, et riigil on kohustus kaitsta konventsioonis sätestatud õigusi ja vabadusi, aga ka kohustus tagada nende õiguste teostamise võimalus, ning selle tõttu peab riik nõudma igaühelt enda jurisdiktsioonis konventsiooni austamist.⁵ Riigil on kohustus kaitsta isikuid inimõiguste rikkumise eest kolmandate isikute, sh äriettevõtete poolt, ning riik peab võtma ka meetmed ning looma sobiva õigusraamistiku, et rakendada ÜRO ettevõtete ja inimõiguste juhtpõhimõtteid.⁶

Euroopa Nõukogu on eespool öeldule viidanud kui kohustusele rakendada ÜRO ettevõtlike ja inimõiguste juhtpõhimõtteid, mis tuginevad kolmele sambale: 1) riikide kohustus austada, kaitsta ja järgida inimõigusi ja põhivabadusi (riigi kohustus kaitsta inimõigusi); 2) ettevõtete kui ühiskonna eriorganite roll, kes täidavad eriülesandeid ja on kohustatud järgima kõiki kohaldatavaid seadusi ja austama inimõigusi (ettevõtete kohustus austada inimõigusi); 3) vajadus, et õiguste ja kohustuste rikkumise korral oleks võimalik kasutada asjakohaseid ja tõhusaid õiguskaitsevahendeid (õiguskaitse kättesaadavus).⁷ Tehnoloogiaga seoses on paratamatu, et tehnoloogiaettevõtted on peamine lüli, mille kaudu saavad isikud teostada enda õigusi ja vabadusi (nt interneti- või nutistu teenuseid kasutades). Seetõttu laieneb muu hulgas ka tehnoloogiaettevõtetele kohustus ning vastutus austada, kaitsta, järgida ja viia ellu inimõigusi.

- ¹EIK, 28955/06, 28957/06, 28959/06 ja 28964/06, Palomo Sánchez ja Others vs. Spain, 12.09.2011, p 59.
- ²EIK, 33014/05, Editorial board of Pravoye Delo ja Shtekel vs. Ukraine, 05.08.2011.
- ³Ibid.
- ⁴EK, C-203/15, Tele2 Sverige AB vs. Post- och telestyrelsen ja Secretary of State for the Home Department (C-698/15) vs. Tom Watson, Peter Brice, Geoffrey Lewis, ECLI:EU:C:2016:970; EK liidetud kohtuasjad C-293/12 ja C-594/12, Digital Rights Ireland Ltd jt vs. Minister for Communications jt, ECLI:EU:C:2018:788.
- ⁵EIK, 71503/01, Assanidze vs. Gruusia, 08.04.2004.
- ⁶ÜRO Inimõiguste Nõukogu resolutsioon inimõigustest, transnatsionaalsetest korporatsioonidest ning muudest äriettevõtetest; rakendamiskohustus tuleneb ka Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitusel CM/Rec(2016)3

inimõigustest ja ettevõtlusest. ÜRO, A/HRC/17/31.

- [7](#) Recommendation to Member States on Human Rights and Business. Committee of Ministers 02.03.2016. – CM/Rec(2016)3.